

УДК 321.01:355.1

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

Прегледни рад

Година XIV, vol. 31

Број 1/2018.

стр. 27-49

Дејан Михајловић
Универзитет одбране, Београд

ВОЈНА СИЛА И ПОЛИТИЧКА МОЋ *

Сажетак

Повезаност политике и војне силе феномен је који, у вековима људске цивилизације, има суштински значај за унутрашњу и спољну стабилност државе. Још од римских императора који су одлично разумели значај својих легија, па до данашњих услова ваздушно-копнене и поморске битке којима из Пентагона и Кремља руководе амерички, односно руски председник, војна сила и политика чине недељиву целину. Само онда када су ове две категорије на истој линији и када једна према другој постављају реалне захтеве тада држава наступа уверљиво, а њена спољна политика је заснована на реалној моћи и остварива је.

Међусобни однос и усаглашеност политике и војске или опште разумевање о употреби војне силе у остваривању спољне политике биће циљ овог рада. Који су то, заправо, предуслови које политичка власт треба да пружи војној сили да би она постала незаобилазан ослонац у очувању унутрашњег мира и остваривању успешне спољне политике, односно како треба да буде изграђена војна сила која би апсолутно следила тежње спољне политике једне државе, само су нека од питања за која ће се у раду наћи одговори.

Кључне речи: војна сила, спољна политика, геополитика, војни потенцијал, економија, војна моћ, политичка моћ.

* Рад представља део магистарске тезе истоименог аутора под називом Основна схватања о употреби војне силе у спољној политици, одбрањеној на Факултету политичких наука у Београду, 12.07.2013. године.

НА ПОЧЕТКУ

Значај војне силе за политичку моћ је несумњив, и што је најважније она не мора бити пропорционална друштвеној моћи, па чак ни политичкој моћи у целини. Једно друштво које не располаже високим капацитетом друштвене моћи може постићи висок степен војне моћи уколико већи део својих економских могућности усмери у правцу јачања војне силе. Још је родоначелник политичког „реализма” Николо Макијавели, запазио да „најјача држава није обавезно и најбогатија држава”.¹

Са друге стране, војна моћ не мора бити равна политичкој моћи, јер успешност њене примене, ради наметања воље другоме, зависи од низа других чинилаца субјективне и објективне природе. Историја показује да су друштва која су располагала мањом војном силом успевала успешно да се одупру већој војној сили. Вероватно је да успешност у примени војне силе зависи од решености једног народа или владара да се бори за своје вредности против спољне силе која их угрожава. Међутим, извесно је да су два елемента, дипломатија и војска, веома повезани и да зависе један од другог. У мирном периоду руководства држава труде се да ускладе политичке циљеве и тежње са војним потенцијалом, могућностима. Колико је битно припремити војску за дипломатске циљеве у миру, као фактор одвраћања или претње, исто је толико значајно дати дипломатски смисао војним напорима, који понекад може да буде убедљивији од оружја.²

На основу претходног пасуса можда се може, као основана, навести тврдња Милета Бјелајца: „Дипломатија и психолошки притисци на Милошевића у преговорима постигли су више него акције НАТО на терену”.³

Светске империје постале су доминантне и подариле цивилизацији домете своје науке, културе и општег развоја, јер су имале снажну војску, која им је омогућила тај несметани развој и ширење својих достигнућа на друге. Уколико је

1) Николо Макијавели, Владалац, Дерета, Београд, 2005, стр. 39.

2) Семјуел П. Хантингтон, Војник и држава – теорија и доктрина војно-цивилних односа, ЦЕСЕ и Факултет политичких наука, Београд, 2004.

3) Миле Бјелајц, Дипломатија и војска, Медија центар Одбрана и Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010, стр. 305.

држава безбедна, онда има и довољно простора за просперитет. Израел снажном војском и умешном спољном политиком опстаје међу арапским државама, али захваљујући томе постиже завидне резултате и у привреди.

С тим у вези Рејмон Арон, који је свеобухватно писао на ову тему, сматра да је: „Сила у најширем смислу способност да се учини, произведе или уништи. На међународној сцени силом називамо способност политичке јединице да наметне своју вољу другим јединицама”.⁴

У међународним односима, као и у људском друштву у целини, релативно је честа појава да два или више међународних субјеката долазе у сукобе око два иста објекта. Сила је свакако најубедљивије средство у решавању тих спорова.

„Општење нација је стално, дипломатија и рат су само облици који се узајамно допуњују, с тим што један или други преовлађује, али ни један се не повлачи потпуно пред оним другим, осим у крајњим случајевима било апсолутног непријатељства, било потпуног пријатељства или удруживања.”⁵, наводи с тим у вези Рејмон Арон.

1. ВОЈНИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Војни потенцијал подразумева бројност армије и број становника подобних за мобилизацију, старешински кадар, квантитет и квалитет наоружања, геостратешки значај територије, систем утврђења, систем командовања, организацију позадине, обуку војске и становништва, борбено искуство, морал, економију, инфраструктуру и др. Свеукупна моћ државе даје јој снагу за спољнополитичко деловање.

Чарлс Кегли и Јуџин Виткоф у том смислу истичу да: „Тезу да унутрашње способности државе доприносе успостављању њених спољнополитичких приоритета потврђује чињеница да припрема држава за рат снажно утиче на њихову каснију употребу силе. Значи, мада све државе могу тежити сличним циљевима, њихова могућност да их остваре разликоваће се зависно од њихове војне моћи”.⁶

4) Рејмон Арон, Мир и рат међу нацијама, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2001, стр. 83.

5) Исто, стр. 77.

6) Чарлс Кегли и Јуџин Виткоф, Светска политика: тренд и трансформација,

Када се све то узме у обзир, онда се говори о војној моћи земље, а то је аргумент помоћу кога се остварују политички циљеви. Политичка реторика је захтевна колико јој је војска спремна. Многи примери из историје дипломатије потврђују ову тезу, а ја ћу споменути пасиван став Краљевине СХС након Првог светског рата у односу на Италију, у вези са утврђивањем западних граница.

Миле Бјелајац у свом делу *Дипломатија и војска* описује овај догађај: „Интересантна тачка око СХС је њен озбиљно пасиван став на провокације са талијанске стране. Сер А. Јанг (посланик Велике Британије у Београду у то време), приписује то страху Југословена да не би своју армију ставили на кушњу у садашњем тренутку када су једва наоружана земља. Они знају да српски пјешак има огроман престиж у Европи и не желе да тај престиж изгубе излажући га непријатељствима када нема материјалну подршку – они су вјероватно у праву”.⁷ Поред класичног значаја војног фактора, овде се он помиње и као могућност да се његовим неефикасним експонирањем доведе у питање раније стечени углед овог чиниоца и тиме додатно ослаби спољнополитички положај. Како је ова криза трајала дуго, на свим нивоима државне власти се разматрао овај проблем и у сваком тренутку је војни фактор диктирао потезе спољне политике. Тако у свом извештају спремног за седницу владе тадашњи министар спољних послова др Момчило Нинчић разматра могућности деловања. „Ми бисмо могли рачунати само на ефекат пресије, коју бисмо ми сами хтели и били у стању да учинимо у Риму. А таква наша пресија могла би бити ефикасна само у том случају ако бисмо ми били решени да подупремо и војним мерама”.⁸

У овим случајевима је очигледно зашто је спољна политика СХС била у сталној дефанзиви према Италији, посебно у ситуацији неодлучности савезника, Француске пре свега, као и унутрашње политичке ситуације и свеукупне моћи земље.

Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004, стр. 127.

7) Миле Бјелајац, *Дипломатија и војска*, наведено дело, стр. 108.

8) Исто, стр. 128.

2. ВОЈНО-ТЕХНИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Војно-технички потенцијал подразумева усклађеност економије и производње војне опреме, способност прилагођавања производње за ратне потребе, усклађеност науке, технике и производње са потребама војне силе у датом тренутку итд. Самосталност одбрамбене индустрије доприноси јачини државе и њеној независности, а способност да извозом ове опреме учествује на тржишту утиче на њен међународни кредибилитет. Могућност сопствене производње чини мирнијим политичко стање у држави и војску чини ефикаснијом. Тиме се избегава проблем који је Краљевина СХС имала по формирању, када се у саставу војске нашао велики број оружја различитих калибара без могућности да сопствена индустрија реши ову ситуацију, или у СФРЈ, након раскида са Источним блоком 1948. и добијања Западне војне помоћи.⁹ Стална изградња и јачање војно-техничког потенцијала, поред осталих фактора, сврстава државу и војску у значајну силу, на чију спремност непријатељ мора да рачуна. То доприноси, између осталог, и фактору одвраћања.

С тим у вези, доказујући претходне тврдње, можемо се послужити речима Бјелајца, који наводи: „Цењено је да у случају Југославије важну компоненту представља њено настојање да ствара имиџ војне моћи и одлучности да исту употреби. То је била важна компонента одбрамбене стратегије”.¹⁰

Постојање сигурне базе за производњу и добављање наоружања и војне опреме, далеко иза линије фронта, често је пресудан догађај за победу у рату. Тако су сировине и фабрике за производњу ратних средстава, које нису биле у домету Хитлерове авијације допринеле савезничкој победи у Другом светском рату. На другој страни држава мора да врши правилан размештај ових постројења у зависности од процена угрожености територије. Тако је СФРЈ, плашећи се агресије са Истока, добар део фабрика преселила из Србије у Босну и Херцеговину, а затим је у брдско-планинском делу ове републике развила најзначајнији војно-индустријски комплекс.

9) Миле Бјелајца, Дипломатија и војска, наведено дело, стр. 105-114 и 230-237.

10) Исто, стр. 280.

Утицај технике на војну моћ је очигледан али и у неким случајевима пресудан. Цариград је дуго одолевао османлијским нападима захваљујући *грчкој ватри*, а употреба барута представља крај витешке ере и започиње поглавље развоја новог начина употребе војне силе, где је техничка предност значила војни престиж, али и даљи домет спољне политике. Низ војних мислилаца су читав развој војне стратегије заснивали на напретку технике. Француски аналитичари Курмон и Рибникар у својој студији *Асиметрични рат – Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње*¹¹, истичу техничку предност као модел вођења рата и то како од времена малог Давида и моћног Голијата, па до данас са нагласком да је и будућност препуштена овој врсти сукоба. Међутим, иако асиметрични ратови се воде између страна у сукобу, које имају неравноправну и неправедну расподелу моћи, где је техничка предност пресудна често долази до надмудривања техничке надмоћи од стране људског фактора. Претходно наведени аутори, који иначе сматрају да техника представља битан чинилац војне моћи, ипак закључују да техничка предност може да буде узалудна. У том смислу наводе пример бомбардовања СРЈ са краја XX века, при чему је упркос ударима из ваздуха, Војска Југославије задржала операбилност и функционалност, скоро у потпуности уништила јединице УЧК и својим дејством онемогућила НАТО авијацији да се спусти на ниво вођења копнене битке – „Тим аутора анализира како је ВЈ (Војска Југославије), користећи одлично познавање недостатка високих технологија у осматрању и навођењу, успела да надмудри НАТО и сачува виталност”¹².

Са друге стране, немогуће је порицати техници сваки значај за војну моћ. То што постоје историјски примери који говоре супротно, може да значи да је постојао историјски раскорак између технике и друштвених снага којима је она стајала на располагању. У савременом тренутку нуклеарно оружје даје огромну моћ ономе ко га поседује. Али, питање је за које циљеве оно може бити употребљено? Које је потреб-

11) Видети детаљније: Barthelemy Courmont et Darko Ribnikar, *Les Guerres asymetriques: Conflits d'hier et d'aujourd'hui, terrorisme et nouvelles menaces*, Institut de relations internationales et strategiques, Press universitaires de France, Paris, 2002.

12) Миле Бјелајац, Дипломатија и војска, наведено дело, стр. 310.

на уништена територија једне државе уз опасност да и сам нападач буде уништен? Круг циљева који се могу постићи путем силе појавом нуклеарног оружја се, у ствари, сужава, мада на први поглед оно даје војној стратегији неограничене могућности. Да ли оружје које може уништити читав свет може бити основ војне моћи којом политика може да оствари неке циљеве у међународним односима? Одговора на ова питања свесни су лидери који поседују ово наоружање и стално чине напоре да ограниче његову производњу, смање постојеће капацитете и осигурају технологију како не би дошла у „погрешне руке”.

Тежња да се набави модерно и моћно наоружање, вековима је значило превласт у међународним односима, а ако не то, онда значајну препреку за будућег агресора и повећања рејтинга државе. Оне државе које поседују моћна и савремена техничка војна средства другачије се, на међународној сцени, третирају од осталих земаља, њихов глас се јасније чује, оне су пожељан савезник и значајан актер међународних односа. На другој страни продаја савременог и моћног наоружања мале земље доводи у завистан положај у односу на оне које су им продале та средства, јер могу да их условљавају на разне начине од времена испоруке, преко резервних делова, муниције до обуке људства за та оружја и оруђа, што представља и врсту економске зависности.

У вези са претходним редовима Миле Бјелајац подсећа да: „На једном предавању у Музеју историје Југославије 1999. године поменуто је да је прича са ракетама С-300 почела још 1901. године, а настављена 1940. Некоме би, можда звучало парадоксално, али питање С-300 је само историјско име за једно оружје и најсавременију технологију, које отвара тему међузависности на светској сцени, посебно малих земаља пред милошћу великих. То је питање како велики схватају властити интерес и опортунист испорука. Такве испоруке су увек значиле и везивање. Некад је то био топ *Schneider 75* (1901), а некад су то били тенкови или авиони последње генерације (1940), а крајем 90-их синоним за тај однос постале су ракете С-300”.¹³

13) Миле Бјелајац, Дипломатија и војска, наведено дело, стр. 293.

3. ЕКОНОМСКИ ПОТЕНЦИЈАЛ

Свакако да су простор, бројност и техника са свим својим карактеристикама одлучујући елементи за употребу војних средстава у политичке сврхе, али је разлог њихове употребе вековима, најчешће: злато, сребро, нафта; дакле, ресурси. „Воља за моћ се логично изражава у напору да се сакупи што је могуће више злата и сребра. А постоје два начина да се постигне тај циљ, један је рат, а други трговина”¹⁴, како сматра Рејмон Арон. Уз измену актуелних ресурса, у свим друштвеним и економским условима током развоја човечанства, принцип стицања добара није измењен.

Већ је речено да се економска снага и политичка моћ не морају поклапати. Међутим, економска моћ се у виду економског потенцијала јавља као непосредна база војног потенцијала који обухвата количинске димензије оружаних снага. Мада се на овај начин може раздвојити улога економске снаге у друштвеној моћи и њене улоге у политичкој моћи, чињеница је да економска снага, као таква, чини основу политичке моћи.

Једно схватање односа између војне силе и економске моћи изразио је Макијавели, мислилац и родоначелник теорије политичког реализма, у изреци да: „Злато само по себи неће увек обезбедити добре војнике, али добри војници ће увек обезбедити злато”¹⁵.

С обзиром да се политика силе не може свести само на употребу војне силе, управо економска снага једне државе пружа безброј могућности за наметање своје воље другоме. Принуде, притисци и уцене путем економских средстава су чак све чешћи облици политике силе у савременим међународним односима. Велика производња хране, сировина или енергије омогућује данас једној држави да изнуђује уступке од других држава и остварује користи мимо економских закона који јој иначе иду у прилог. Моћни финансијски потенцијал једне државе може се искористити да руинира финансије друге државе, па чак и светски монетарни систем. Због

14) Рејмон Арон, Мир и рат међу нацијама, наведено дело, стр. 265.

15) Niccolo Machiavelli, *The Prince and the Discourses*, Modern Library, New York, 1950, pp. 308-312.

тога се управо данас те могућности користе у политичке сврхе, што угрожава независност мање моћних држава. Отпор таквој политици силе је нормална реакција сваке независне земље, те тако долази до напетих односа из којих лако настају сукоби.

Економски потенцијал је носилац свеукупног развоја друштва из кога произилази и политичка моћ. Чињеница је да су економски најбогатије државе и у међународним односима најутицајније, али постоје и оне које сматрају да би евентуалним политичким авантуризмом само умањиле своју економску моћ и оне се углавном залажу за еволутивне процесе у друштву. С тим у вези Кегли и Виткоф кажу да: „Ниво привредног и индустријског развоја земље утиче на спољнополитичке циљеве којима може да тежи. По правилу, што је земља развијенија, то је склонија да игра активну улогу у светској политичкој економији. Богате државе имају интересе који се простиру далеко ван њихових граница и по правилу имају могућност да их реализују и заштите”¹⁶

Развој економске снаге и њен допринос војној моћи државе је несумњив. Правовремена употреба економије у војне сврхе и њихова међусобна повезаност омогућава држави да реализује своје спољнополитичке циљеве сигурније и без страха. „Сједињене Државе су данас најизразитија суперсила управо због предности које проистичу из комбинације огромне економске и војне моћи, укључујући и велики потенцијал нуклеарног наоружања. То Сједињеним Државама омогућаје да спроводе неограничени глобализам; њихов империјални домет и интервенистичко понашање изгледа да нису омеђени ограниченим богатством или могућностима”¹⁷, сматрају Кегли и Виткоф.

Тежња да се економска моћ у једном тренутку своје експанзије изрази у облику војне силе потврдили су и Јапан и Немачка, а да снажна војска без одговорне и одлучне политике не може да уради ништа доказала је ЈНА, на почетку сукоба у СФРЈ. Многи војни и политички теоретичари објашњавали су међусобну повезаност политике и војске, али у пракси то

16) Чарлс Кегли и Јудин Виткоф, Светска политика: тренд и трансформација, наведено дело, стр. 128.

17) Исто, стр. 129.

и није лако изводљиво, упркос разним механизмима поделе власти и демократским институцијама.

4. МОРАЛНИ ПОТЕНЦИЈАЛ

*„Нама није ништа немогуће стати
пред силе свемогуће, само треба срце и
прегнуће.“¹⁸*

Морални потенцијал има своје корене у друштвеном и државном уређењу, односу друштвених класа и националности, унутрашњој и спољној политици, карактеру рата, патриотизму и борбеним и радним традицијама, поверењу народа у руководство. Развојем пропаганде и усавршавањем медија као њеног најмоћнијег оружја може се утицати на морално расположење људи. Морал често обликује, у медијима, искривљена слика о некој појави или догађају, а још је Гебелс говорио да свака лаж поновљена сто пута постаје истина. О томе је говорио и Џон Р. Шиндлер у свом делу *Босански рат и терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, када каже да: „Током босанског рата, западна гледишта о сукобу постала су толико монолитна, видевши једино врлину код муслимана и ништа осим зла код Срба, да је чак и Ватикан у изјавама о рату осуђивао Србе далеко више него муслимане, обраћајући мало пажње на исламске злочине против хришћана“.¹⁹

Морал је и социолошка категорија, која произилази из основних друштвених појава и њихове међусобне повезаности. У погледу стања војне силе према категорији морала, стоји да је он, без обзира на све, и даље значајна одредница њене способности. Скоро увек је виши морал на страни онога ко се брани или чије јединице јуришају ка територији на коју полажу историјско право. Поред савременог наоружања, мотивисаност људства за извођење борбених дејстава представља значајну покретачку снагу вођења ратних операција.

18) Сердар Јанко Вукотић, Мојковачка битка, 1916, епска песма, Култура, Београд, 1996, стр. 49-58; (из обраћања црногорској војсци пред Мојковачку битку).

19) Џон Р. Шиндлер, *Босански рат и терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада*, ЈП Службени гласник, Београд 2011, стр. 87.

Вера у неопходност остваривања својих циљева и потпуна преданост борби сигурно да брже и лакше доводи до победе.

Миле Бјелајац, с тим у вези, сматра да: „Један од разлога одустајања од копнене офанзиве НАТО-а 1999. је управо и стање морала у редовима ВЈ, а јединице Југословенске армије су показале завидно стање духа и свести приликом уласка у Трст 1945. године”.²⁰

Процена висине морала је чест задатак обавештајаца и високо се вреднује у процесу доношења одлуке за напад, без обзира на остале елементе као на пример: материјалне и људске ресурсе, процену времена, земљишта, обученост, итд. Као што смо видели, поседовање моћног наоружања се не скрива него се показује да би се постигао ефекат одвраћања, док се морал тежи прикрити од непријатеља или увек представити позитивно. Једна од метода специјалног рата управо се односи на ширење дефетизма и слабљење морала у оружаним снагама и народу.

5. ГЕОПОЛИТИКА И ВОЈСКА

Географија, дакле, постаје све применљивија, а даљим географским открићима и стварањем нових политичких ентитета, она прелази у политичку географију и претходи новој науци XX века, геополитици, која проучава утицај географског положаја на спољну политику држава. Од настанка првих војно-политичких мисли размишљало се и о геополитичким појмовима. Тако су још Херодот и Тукидид говорили о утицају простора, али и климе на борбеност народа и на одвијање борбених дејстава. Пошто су Пелопонески ратови вођени и на копну и на мору, Тукидид је сагледао употребу војних формација и на једном и на другом географском простору и то довео у везу са стратешком предношћу одређене државе у том сукобу. Победа над моћном Атинском морнарицом отворила је пут до победе, у копненој војсци, надмоћнијом Спартом. У даљем развоју људског друштва до данас присутан је осврт на геополитички положај државе у смислу употребе оружаних снага и усмеравање деловања спољне политике.

20) Миле Бјелајац, Дипломатија и војска, наведено дело, стр. 294.

С обзиром да је војна сила средство политике, њена употреба не може бити одвојена нити самостална у односу на политику. И стратегија је као вештина употребе војне силе, такође подређена политичким одлукама, јер оне одређују циљеве за које се сматра да треба, или да могу бити задовољени применом војне силе. Међутим, и стратегија утиче на политичке одлуке о употреби војне силе, јер оне морају бити засноване на могућностима дате стратегије. Са појавом нуклеарног оружја везе између политике и стратегије се умножавају до степена да се све чешће стварају јединствени војнополитички органи државне власти. Нуклеарно оружје, као средства масовног уништавања, скоро је у потпуности избрисало разлике између политике и војне стратегије у оним случајевима у којима политика тежи да оствари своје циљеве путем силе. Стратегија је постала саставни део политичког процеса, јер конципирање и разрада стратегије представља бит успеха у примени војне силе. Сходно томе, Небојша Вуковић сматра да: „Сликовито, стратегија се може описати као мост који веже војну моћ и њену политичку намену”.²¹ Поред стратегије, војна наука које је блиска геополитици и практично примењива у употреби војске је војна географија.

Николас Спајкман, амерички геополитичар, тврди да је примена појма геополитике тројака. „У немачкој школи мишљења, као оквир за целу филозофију историје. Немци су, наставља Спајкман, начинили од ње теорију о природи државе и користе је као доктрину која подржава пожељност и потребу територијалне експанзије. Затим, геополитика се користи као синоним за политичку географију и у том случају постаје само грана опште географије која описује како структура посебних држава, тако и свет у условима његових политичких поддеоба. Коначно геополитика може бити употребљена у планирању безбедносне политике земље у оквирима њених географских фактора. Како каже Спајкман, она одговара на питање: Која је, у датој географској ситуацији, најбоља политика да се следи ради постизања безбедности? Закључујући своја разматрања о геополитици, Спајкман тврди, да је специфично поље геополитике, свакако, поље спољ-

21) Небојша Вуковић, *Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика*, Библиотека МОБА, Београд, 2009, стр. 33.

не политике, и њен посебан тип анализе користи географске факторе да помогну у формулацији адекватне политике за постизање извесних оправданих циљева”.²²

Из ових Спајкманових разматрања уочавамо сложеност појма, али и чињеницу о повезаности политике, простора и стратегије у једну целину која изучава јединство ових елемената. На пример, Небојша Вуковић сматра да: „Геополитика је наука о утицају природе једне земље (географског положаја, климе, тла, воде и др.) и њене економско-друштвене, политичке и културне надградње на историјски развој једне нације и на њен међународни положај”.²³

За војну моћ је од значаја је како број и квалитет становника, тако и квалитет тла. Када је реч о становништву, за војну моћ је потребан посебан квалитет који зависи, како од броја становника способних за војску, тако и од његове обучености за војне потребе. Поред тога, истичу се као значајни: традиција, патриотизам, морал и друге особине људског чиниоца војне моћи. Број становника сам по себи није довољан за постизање одговарајуће војне моћи, те она и није пропорционална са њим. Међутим, број становника је свакако битан за организацију економије на том простору, величину културе, као и поседовање снаге да држава оствари значајну улогу у свету.

Током историјског развоја видимо да се број организованих војника, који учествују у борбама за остваривање политичких циљева увећавао. Од нешто преко хиљаду Атињана на Маратонском пољу, преко 40.000 ратника Александра Македонског, којима је пошао у освајање Азије до око пола милиона Наполеонових војника спремних на поход ка Русији и неколико милиона Хитлерових следбеника у Другом светском рату. Међутим, развојем савремених оружја и оруђа у новије доба сведоци смо да је значајнији број и убитачност машина у односу на број мобилисаних војника.

Овде, свакако, треба истаћи и мишљење Рејмона Арона, који сматра да: „Све док је оружје једноставно и није скупо, коефицијент мобилизације је у функцији друштвеног систе-

22) Небојша Вуковић, *Логика империје* – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, наведено дело, стр. 32.

23) Исто, стр. 33.

ма. У наше доба тај коефицијент зависи од економских ресурса и чврстине централне власти. Број машина је важнији од броја људи”²⁴.

Територија, као чинилац војне моћи, поред општег значаја, посебно је важна као геостратешки простор. Значај путева који прелазе преко неке земље, стратешки положај у датим условима ратне технике, приступ морима, рељеф, све су то елементи који одређују геостратешки положај земље и он може утицати не само на њено понашање у међународним односима већ и на понашање других према њој. „Простор се може посматрати као средина, позорница или улог спољне политике.”²⁵. Када говоримо о средини углавном мислимо на географске одлике тог простора, а када он постане позорница, тада је атрактивнији и долазе до изражаја његове специфичности, од чије зависности та целина представља мањи или већи улог спољне политике. Ако посматрамо неко поље, размишљамо на један начин, ако је то бојно поље, онда закључујемо другачије.

Геополитичари су простору придавали одлучујући значај за политичку моћ једне државе. Величина и место територије за њих су били одлучујући у светској политици. Међутим, очигледно је да величина и место територије не одређују политичку моћ, мада се тим чиниоцима не може порећи сваки значај. У различитим условима развоја војне технике, простор је увек утицао на стратегијске планове напада или одбране. Неоспорно је да планински предели повољно утичу на вођење герилског рата. Затим, величина територије пружа услове потребне за постизање тзв. „стратегијске дубине” која и у ери нуклеарног оружја игра улогу како у офанзивном тако и у дефанзивном смислу.

Међутим, с променама у ратној техници мења се и геостратешки значај простора али његове особине увек имају значаја у условима датог степена развоја материјалне производње, те се у том смислу не може искључити и као елемент политичке моћи једне државе.

Излаз на море је увек имао велики значај у односима снага у свету. Прва географска открића настала су морским

24) Рејмон Арон, Мир и рат међу нацијама, наведено дело, стр. 237.

25) Исто, стр. 207.

путем, затим борба за колоније и касније тржишта и сировине такође се одвијала морским путем. У геополитичком смислу, посебан значај добија Махановим идејама, у условима индустријске надмоћи САД, почетком XX века, видљивим у ставовима председника Рузвелта. Ниједна друга личност није тако непосредно и дубоко утицала на теорију поморске моћи и стратегије као Алфред Тајер Махан. Он је изазвао револуцију и убрзао ток мисли у америчкој поморској политици, припремио теоријску основу за одлуку Велике Британије да остане доминантна поморска сила и дао подстрек немачком развоју морнарице под Виљемом II. Његова писана дела су утицала на развој поморске мисли у Француској, Италији, Русији, Јапану и другим мањим државама. Својим изузетним познавањем историје Махан је изучавао утицај и коришћење мора на вођење борбених дејстава и остваривања спољнополитичких циљева. Проучавајући историјске догађаје од Старог Рима, па до XX века Махан се усудио да одговори на питање како би се завршио Ханибалов поход на Рим у Пунским ратовима да се уместо копненог определио за поморски пут, али и да предочи одлучна предвиђања за будући утицај мора, као светског војишта, на вођење ратних операција и доминацију на стратешким правцима.

Говорећи о Махану, Небојша Вуковић сматра да: „Срж Маханове доктрине представља интерпретација светске историје, као скоро непрекидне борбе за контролу над морем. Превасходно из интензивног студирања 17, 18. и 19. века, златног доба поморске моћи, он је дошао до закључка да је контрола над путевима поморске трговине била, и да ће наставити да буде, кључ светске моћи”.²⁶

Махан је својим теоријским делима утицао, не само на развој поморске мисли, него је и уз помоћ политичке моћи својих пријатеља Теодора Рузвелта и Хенрија Кабота Лоца одиграо кључну улогу у убеђивању администрације САД да се определи за прекоморски програм и на тај начин уплови у воде које ће је одвести међу светске војне и политичке актере, а то ће тако остати до данас. Његова дела су, на неки начин, представљала путоказ државама које су стремиле увећању вој-

26) Небојша Вуковић, *Логика империје* – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, наведено дело, стр. 42.

не и политичке моћи, правац у коме треба да развијају своју привреду и путеве којима треба да шире свој утицај. Дакле, његове теорије о доминацији на морима и другим стратешким воденим путевима, поред процвата бродоградње, донеле су и развој поморске мисли и чињеницу да је контрола топлих мора и данас примарни интерес великих сила.

О Махановим достигнућима на пољу геополитике Едвард Ерл напомиње да: „Маханова епохална књига *Утицај поморске силе на историју 1660-1783 године*, објављена 1890. године, појавила се у нарочито повољно време. Следећа деценија је била пуна међународних догађаја од великог значаја у поморској историји, то су били: одлука Немачке да сагради савремену флоту, уздизање јапанске морнарице, Шпанско-амерички рат и, као последица, избијање Сједињених Држава као светске силе. Поред тога бродоградња и морнаричка техника прошле су кроз позније фазе индустријске револуције: једра су уступила место пари, дрвена бродска корита замењена су гвозденим коритима и оклопним плочама, глатке топовске цеви уступиле су место олученој артиљерији. Ново оружје се помањало на хоризонту, а специјални типови ратних бродова конструисани су за специјалне поморске задатке”²⁷

Море и океани су сматрани за најјефтиније и најсигурније путеве за проток робе и људи, али и контрола ових путеве обезбеђује значајну спољнополитичку предност. До краја XX века светским водама је владала Велика Британија, преузимањем превласти у индустријској моћи САД постају доминантни на мору и то остају до данас контролишући сва светска топла мора.

У данашњим условима, море је погодан простор за нуклеарна дејства из атомских подморница које, не излазећи на површину, могу гађати циљеве на копну. У историји међународних односа могу се видети многа настојања држава да добију излаз на море. Тако је Русија од XVIII века тај циљ уврстила у своју спољну политику, што до данас није изгубило значај. Србија је кроз читав XIX век, па све до првог светског рата, настојала да добије излаз на море, јер је континентална затвореност стварала озбиљне опасности по њену независ-

27) Едвард Ерл, Творци модерне стратегије, Култура, Београд, 1952, стр. 439.

ност. Значај мора још се једном показао за Југославију 1948. године, када се она нашла у економској блокади на својим континенталним границама. Први продори у свет учињени су морским путем.

За разлику од Махана који говори о империји у развоју, предвиђајући јој правце развоја, Мекиндрове²⁸ теорије су усмерене у правцу империје чије је „златно доба” полако пролазило и која се све више суочавала са знацима опадања моћи и утицаја. Мекиндр је у својим делима покушао да уобличи укупну слику светске политике и пружи целовит поглед на међународна дешавања како би се лакше формулисала британска спољна политика и пронашли адекватни одговори на растући утицај Немачке и Русије, али и потреба за улагањем сталних напора како би се одржале колоније под влашћу британске круне. У својим делима уочио је прелазак моћи са мора на копно и предвиђао јачање, копног, стожерног, дела земље и тежњу, али уједно и по Велику Британију опасност, ка формирању јединствене војне, политичке и економске целину под називом Евроазија. Његове теорије су свакако у светским ратовима који су следиле допринеле опредељивању Велике Британије како за одређене спољнополитичке одлуке тако и за формирање савеза и коалиција за вођење ратова.

Мекиндр даје предност утицају копна на геополитику у односу на море. Повод овог његовог размишљања је Бурски рат вођен почетком XX века, који су Британци добили, али је због занемаривања вођења операција на копну у односу на море дошло до великих проблема у транспорту и снабдевању, као и великих материјалних и људских губитака, што је показало рањивост Империје. Теорија о Хартленду, Евроазијском и Северноафричком простору, јер је Сахара граница између белог и црног човека, чија контрола према Мекиндреру обезбеђује светску доминацију и где није могућ продор маритим-

28) Хелфорд Мекиндр (1861-1947) сматра се једним од највећих геополитичара. Школовао се на Оксфорду где је студирао природне науке, историју и право. У току своје каријере обављао је функције посланика, високог комесара у Јужној Русији за време грађанског рата и директора престижне London School of Economics. Објавио је више дела, од којих се истичу: *The Geographical Pivot of History* (1904), *Democratic Ideals and Reality* (1919), и *The Round World and the Winning of the Peace* (1943); Небојша Вуковић, Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, наведено дело, стр. 46.

них сила, такође је окосница овог учења. У односу на морске путеве он даје предност копненим правцима и изградњи железница, као најбржег пута за продор у срце света.

„Није ли стожерни регион светске политике та пространа област Евроазије која је неприступачна бродовима, али је још у антици лежала отворена коњичким номадима и данас само што није прекривена мрежом пруга?“²⁹, тврдио је, са тим у вези, Мекиндер.

Посебно наводи пример ширење Русије у Сибир путем железница као и повезивање Немачке и Русије у копнену силу, чиме би била дугорочно обезбеђена доминација Хартлендом. Ако уз ту констатацију додамо и његово запажање да је СССР држава која осим пар артикала може све да произведе, можда може да се наслути о каквој сили је реч, па су онда разумљиве његове тежње да Русија и Немачка раздвоји формирањем малих држава између њих и да се уситни геостратешки простор Источне и Јужне Европе како би се онемогућила мобилизација маса и привреде за потребе Хартленда. Иако двадесетих година XX века влада Велике Британије није одобрила такав његов предлог, седамдесет година касније ипак је, случајно или не, дошло до политичког и територијалног распада Совјетског Савеза управо по том основу.

Мекиндер, такође говори о перманентном сукобу између маритимних и копнених сила. Како копно највећим делом контролишу Русија и Немачка, умерену и хладнију климатску зону северно, а море, Велика Британија, топлију, јужно од 30. паралеле. Управо на том простору у Европи и Азији настају директни или индиректни сукоби. Према њему су и Први светски рат водиле Копнене и Морске силе, а завршио се победом Мора над Копном. „Пошто су САД ушле у рат, а Русија испала из њега због револуције, при крају рата је постојао непосредан дуел између копнене и поморске моћи, и поморска моћ је опсела копнену“³⁰, закључује Мекиндер.

Доводећи у одређене односе сировине, природне карактеристике простора и примену стратегије у тим условима, Мекиндер Западу даје јасну дефиницију светске доминације

29) Небојша Вуковић, Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, наведено дело, стр. 61.

30) Исто, стр. 62.

Хартлендом, а у циљу заустављања могућности да се створи снажна војна и политичка формација на тлу Евроазије, чији би Пијемонт могле да буду и Русија и Немачка и која би била најмоћнија копнена сила на свету. Из тих разлога су САД и одлучиле да напусте своју изолационистичку политику и ступе и у Први и у Други светски рат у Европи.

Током предавања у Краљевском географском друштву 1903. године Мекиндер је изнео став да: „Ко влада Источном Европом доминира Хартлендом, ко влада Хартлендом доминира светским острвом, ко влада светским острвом доминира светом”.³¹

У различитим периодима историје територија игра значајну улогу уколико преко ње прелазе значајни стратешки правци у датој констелацији снага. Ти правци могу да буду значајни за политичку моћ сваке државе. Међународни односи су према Спајкману, утемељени на закону моћи и интереса, без неког значајног гаранта који би потврђивао њихову устаљеност и доследност. Тежња политике за војном моћи доприноси остваривању њених циљева у сваком смислу. У том смислу Небојша Вуковић и наводи запажање Николаса Спајкмана: „Тако и Спајкман тврди да су у међународном друштву све форме присиле дозвољене. Како наставља борба за моћ је идентична са борбом за опстанак и побољшање релативне позиције моћи, постаје примарни циљ унутрашње и спољне политике држава. Спајкман придаје оволики значај моћи, јер само моћ може остварити циљеве спољне политике. Моћ значи опстанак, способност да наметнете своју вољу другима, капацитет да заповедате онима који су без моћи и могућност изнуђивања уступака од слабијих. Где је крајња форма сукоба рат, борба за моћ постаје борба за ратну моћ, припрема за рат”.³²

У међународним односима долази до груписања држава према сродности интереса, те се између тих група стварају односи равнотеже. Различити географски услови доприносе посебностима у положају земаља унутар групација и положај целе групације. У данашњим условима ратне технике величина простора има велики значај у односима заснованим на

31) Небојша Вуковић, *Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика*, наведено дело, стр. 65.

32) Исто, стр. 80.

сили. Познато је да антиракетни системи имају већи значај уколико су више истурени према периферији брањеног простора. Дobar пример за то је, у време Хладног рата, присуство америчких војника и база на европском тлу, у близини границе Источног блока, а далеко од сировинске базе САД-а. Затим, велики простор којим располаже једна групација има значаја и због климатских услова. Војна техника се прилагођава различитим природним условима, па и климатским, те и тај чинилац није без значаја у пројекцији војне моћи једне државе.

У примени војне силе у спољној политици геополитички угао посматрања ове појаве је свакако битан. Иако је геополитика, као наука која се развила крајем XIX века, и за чији се утицај сматра да је допринео развоју идеје о вођењу светских ратова, занемарена у новије време, њени постулати су и данас, свакако, актуелни и доприносе остваривању спољнополитичких циљева. Борба за ресурсе, тржишта и што бољи геостратешки положај који ће допринети значајнијем остваривању утицаја и превласти у свету, сигурно су разлози да геополитика и данас добије одговарајуће место у изучавању међународних односа и светске политике, али свакако и приликом припреме и употребе војне силе за остваривање спољнополитичких циљева.

НА КРАЈУ

Војна сила је и данас, у модерном друштву, као и некада незаобилазан гарант безбедности, економске и политичке сигурности, као и одлучујуће средство за спровођење спољно-политичких циљева било ког међународног субјекта или других покрета, који теже значајнијој улози на светској политичкој сцени. Упркос развоју колективних система безбедности и њихових покушаја да спрече друштвене сукобе у свету, добијање политичких утакмица војним средствима не јењава.

Узимајући у обзир све наведене услове и њихово увезивање у функционалну целину како би се створиле могућности да војна сила постане респектабилан спољнополитички фактор, може се закључити да се, свакако, ради о сложеном и међусобно зависном систему у коме је спрега између војске и државе пресудна.

Војска и друштво са свим својим елементима представљају недељиву целину, која се заснива на различитим међусобно условљеним односима, па су тако политичка и војна моћ у директној вези и међусобној зависности једна од друге. Њихова усклађеност је често представљана као гарант просперитета друштва и сигурно доприноси стабилности државе како у смислу безбедности, тако и у несметаном развоју квалитета живота.

Иако је једначина за постизање тог баланса између војске и политике, одавно позната, њена примена, односно сталност примене није једноставна, јер зависи од свих, у раду, наведених фактора и њихове повезаности у једну целину. Стога то (п)остаје стална тежња међу државама у њиховом међусобном надметању, али и потреба да једни друге ометају у тим напорима.

Литература

- Арон Рејмон, Мир и рат међу нацијама, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2001.
- Бјелајац Миле, Дипломатија и војска, Медија центар Одбрана и Академија за дипломатију и безбедност, Београд, 2010.
- Вукотић Сердар Јанко, Мојковачка битка, 1916, епска песма, Култура, Београд, 1996. (из обраћања црногорској војсци пред Мојковачку битку).
- Ерл Едвард, Творци модерне стратегије, Култура, Београд, 1952.
- Кегли Чарлс и Виткоф Јужин, Светска политика: тренд и трансформација, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука и Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004.
- Макијавели Николо, Владалац, Дерета, Београд, 2005.
- Небојша Вуковић, Логика империје – Николас Спајкман и савремена америчка геополитика, Библиотека МОБА, Београд, 2009.
- Хантингтон Семјуел П., Војник и држава – теорија и доктрина војно-цивилних односа, ЦЕСЕС и Факултет политичких наука, Београд, 2004.
- Шиндлер Џон Р., Босански рат и терор, Босна, Ал Каида и успон глобалног цихада, ЈП Службени гласник, Београд 2011.
- Courmont Barthelemy et Ribnikar Darko, *Les Guerres asymetriques: Conflits d'hier et d'aujourd'hui, terrorisme et nouvelles menaces*,

Institut de relations internationales et strategiques, Press universitaires de France, Paris, 2002.

Niccolo Machiavelli, *The Prince and the Discourses*, Modern Library, New York, 1950.

Dejan Mihajlovic

MILITARY FORCE AND POLITICAL POWER

Resume

Karl von Kllauzevic has determined that „war is a continuation of politics by other means“, but every war ends with politics. Therefore, in these lines, it is also worth mentioning that peace is achieved through the use of military force, and that the rhetoric of diplomacy has its own other side, which is a sword in the form of a determined and powerful military force. It is, in fact, that a respectable military force is the best deterrent to any attempt at destabilization and aggression, but also the factor determining the place and role of the state in the international order. Behind every serious diplomatic performance stands a determined military force ready to support it and thus show the power of diplomacy and contribute to the reputation of the state.

The relationship between politics and the military is, in fact, the relationship between soldiers and citizens, the army and society as a whole. The extent to which there is mutual understanding, support and well-organized mechanisms of functioning is so much success in the joint appearance and unity of military power and politics. The mutual understanding of the army and society, that is, politicians and soldiers, is best reflected in the design of military budgets and the construction and development of the armed forces. If a budgetary and defense policy and the security challenges, risks and threats of a time period are put in place, then the civilian, political accountability towards the military factor, as well as to the state and the nation at a given moment, is assessed and determined in the best way.

The ability to govern has two sides and relates to internal governance within a state and outside which develops within the limits of the laws of international relations. In such conditions, quantum of power is often an indicator that dictates the strength and

degree of action of a particular state on the international scene and has changed during the development of human society. It used to be the production of iron and steel, then the number of horses owned by the army, so that the development of humanity eventually became sources of energy in general, the economic potential, as well as the technical and technological equipment of the military force.

From a contemporary perspective, determining political power includes elements of social power, such as: population, territory, economic power, but also three distinct elements: military power, political system and ideology.

We must not forget that the conduct of armed conflicts, or wars, is considered the main process by which the political power of states can be demonstrated and increased. In this way, the military power as a part of political power is connected with other factors of political power: economy, population and territory, because armed conflicts are causally and consequently intertwined with these elements.

Also, in support of the previous statement, the fact that the military force can and does not have to be proportionate to the social power as a whole, and a society that does not have great social power can gain great military power if it directs most of its economy in the direction of strengthening the military force. Military power, on the other hand, does not have to be proportional to political power, because the effectiveness of the military force depends on other factors, such as the motivation of the population for defense, the fighting spirit, the traditional commitment to the defense of the state ....etc.

The army and society with all their elements represent an indivisible whole, which is based on different mutually conditioned relations, so political and military power are in direct relation and interdependence one from the other. Their consistency is often presented as a guarantor of the prosperity of society and certainly contributes to the stability of the state both in terms of security and in the smooth development of quality of life.

Keywords: military force, foreign policy, geopolitics, military potential, economy, military power, political power.

* Овај рад је примљен 5. маја 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 25. маја 2018. године.